سنڌ جي عظيم ثابت قدم ڌيءَ زرينہ بلوچ

رسول بخش پليجو

زرينہ بلوچ هڪڙي ٿوري پڙهيل غريب گهر جي ڌيءَ هئي. سندس ناناڻا ڪراچيءَ جا بلوچ هئا، سندس زندگيءَ تي جيترا سندس ورثي ۽ ماحول جا اثر هئا، اوترا ئي سندس ذاتي سوچن، همتن، ڪوشش ۽ جاکوڙن جا اثر هئا.

جنهن زماني ۾ 1964ع ڌاري اسان جي ملاقات ٿي تڏهن هوءَ پرائمري استاد بہ هئي ۽ ريڊيو پاڪستان حيدرآباد تي ميوزڪ ۽ ڊراما جي ان دور جي مزاج ۽ معيار مطابق فنڪاره هئي.

ان وقت ون يونٽ لڳي چڪو هو ۽ سنڌي ٻولي ۽ سنڌي قوم جو وجود سخت خطري ۾ پيل هو. ڪن ون يونٽ جي مخالفن طرفان اوطاقن ۾ ڪچهريون ۽ اسيمبلي ۾ تقريرون ٿينديون هيون. ترقي پسند تحريڪ ۽ ادب جي اثر ۽ سنڌي ادبي سنگت جي غير رسمي اڳواٽيءَ هيٺ، سنڌي ٻولي ۽ فن جي بچاءَ جي جدوجهد جاري هئي. ادبي نشستون ٿينديون هيون. هڪ ٻن رسالن ۾ انقلابي، وطن دوست شاعري، مضمون، مقالا ۽ افسانا وغيره ڇپبا هئا. ادبي، فڪري ۽ فني تنقيدون ٿينديون هيون. مخالف ڌريون بہ زور شور سان سرگرم هيون ۽ اسان وطن دوست اديبن کي ڪافر سڏينديون ۽ لکنديون هيون. ڏينهون ڏينهن شاگرد ۽ اديب سجاڳ ٿيندا رهندا هئا.

آئون انهن ڏينهن ۾ نئين ۾ وڪالت ڪندو هئس ۽ پوءِ اتان لڏي حيدرآباد آيس، جتي ڪورٽ جو ڪم لاهي اڪثر ريڊيو پاڪستان حيدرآباد ۾ سنڌي ادبي

بورڊ جي آفيس ۾ وڃي ويهندو هئس. آئون ان وقت ڏاري ان پختي راءِ وارو ٿي ويو هئس ته هڪ اڌ وطن دوست وڏيري جي اوطاق، ادبي سنگت جي ميڙاڪن ۽ ايڪڙ ٻيڪڙ ادبي رسالي ۽ ڪچهريءَ تائين محدود جدوجهد، تيزيءَ سان بگڙجندڙ حالتن کي منهن ڏئي نه سگهندي، ان لاءِ رفته رفته عام ماڻهن جي وڏن ٽولن کي شريڪ ڪرڻ جي ضرورت پوندي، ان لاءِ مالي وسيلا ڪونهن ته فڪر ڪونهي. جي رٿابندي سان ڪوشش ڪري، ڪي عوام ۾ مقبول فنڪار نئين فني سکيا ۽ نئون قومي شعور ڏيئي، اهڙا تيار ڪري سگهجن، جي قوم خاطر پنهنجي سمجهه، فن ۽ لياقت جي سطح وڌائين ۽ بنا معاوضي جي، قومي عوامي جلسن ۾ وقت جي ضرورت مطابق نوان انقلابي وطن دوست ڪلام ڳائي، پنهنجي فن جو مظاهرو ڪن ته عوام کي گڏ ۽ منظم ڪرڻ جو ڪم هٿ ۾ ڪٽي ۽ ثابت قدميءَ سان، ڏاڪي به ڏاڪي، ڪاميابي جي درجي تي پهچائي سگهجي ٿو.

دوستن سان صلاحون ٿيون، ها ها ٿي، پر معاملو اڳتي وڌيو ڪونه. ڪلامن جي باري ۾ عام خيال اهو رهيو ته فن جو معراج آهي ئي شاهه، سچل ۽ ٻين صوفي شاعرن جو مقبول عام ڪلام. مثلن ”پيرين پوندي سانِ، چوندي سانِ، رهي وڃ رات ڀنڀور ۾“ استاد منظور علي خان ۽ محمد جمن جي بهترين طرزن مطابق ڳائي زبردست داد حاصل ڪرڻ. آخر هٽي هٽي ان دور جي هڪڙي باهمت ۽ مقبول فنڪاره زرينه بلوچ ان ڳالهه تي هائوڪار ڪئي ۽ اسان ٻنهي، جڻ ته اها ٻن ڄڻن جي انقلابي ثقافتي ڪميٽي ناهي، سنڌ ۾ انقلابي ثقافتي ساڄاهه آڻڻ جو پروگرام شروع ڪيو. شروعات ۾ ماڻهن کي اسان جي ڳالهه بنهه سمجهه ۾ نه ٿي آئي، مون کي ياد آهي ته پبلڪ اسڪول حيدرآباد ۾ جڏهن پهريون دفعو شاهه ۽ سچل جي روايتي مقبول عام ڪلامن بدران زرينه لطيف جا چونڊ انقلابي بيت ۽ اياز جا نئين قسم جا انقلابي گيت ڳايا ته ٻڌندڙ منجهي پيا ته هي ڇا آهي. ڪا هڪڙي به تاڙي ٻڌڻ ۾ نه آئي. موٽندي زرينه روئڻ هارڪي ٿي ويئي. مون چيس ته پرواهه نه ڪر اڳتي ڏسج ته ڇا ٿو ٿئي. مون اها ڳالهه نوٽ ڪري ڇڏي هئي ته ڪيترا انقلابي معنىٰ ۽ مقصد وارا عاليشان ڪلام ڪنهن روايتي ڌن جي قالب ۾ پئجي پنهنجو اعلىٰ تاثير وڃائي ڇڏين ٿا. ان ڪري آئون ڪلام جي صحيح ترجماني ڪرڻ لاءِ صحيح ڌن ناهڻ ۽ نهرائڻ کي بنيادي اهميت ڏيندو آهيان.

زرينه راڳ جي تربيت ريڊيو تي ورتي ۽ ڪلام ڪهڙا ڳائجن ۽ انهن جون ڌنون ڪهڙيون هجن، سا سکت هن گهر ۾ ڪئي. ڪي ڪيترا سال اسان جو گهر فنڪارن جو مرڪز ۽ هڪڙي ننڍڙي ميوزڪ اڪيڊمي بنيو پيو هو. سائين جويو صاحب، استاد جمن، استاد ابراهيم، زيب النساءِ، مائي ڀاڳي، عابده پروين ۽ ٻيا

راڄ فنڪارن جا پير پيا گهمائيندا هئا. انقلابي ڏنون پيون ٿهنديون هيون، قوم ۽ وطن دوستيءَ جا آلاپ پيا ٻرندا هئا. مطلب ته اسان سنڌي عوام کي هڪ نئين ثقافت ڏيڻ جي جدوجهد جو ڪم پوري عزم، همت، محنت ۽ خود اعتمادي سان شروع ڪري ڇڏيو. آئون جلسن ۾ لطيف جي عوامي انقلابي شاعريءَ بابت تقريرون ڪرڻ لڳس ۽ زرينه لطيف، سچل، اياز، تنوير، سرويچ، منشي، مجيدي ۽ ٻين انقلابي عوامي شاعرن جا نت نوان ڪلام ڳائي سنڌ جي ثقافتي زندگيءَ ۾ ڪشمور کان ڪيٽي بندر تائين زبردست هلچل مچائي، ون يونٽ خلاف قومي تحريڪ جو پيغام ڇڻ ته گهر گهر پهچائي ان کي هڪڙي بلڪل نئين ڏاڪي تي رسائي ڇڏيو.

زرينه هڪ طرف ماٺهن جهڙو ماٺهو هئي. سائين جويو صاحب اڪثر اياز جي هڪڙي وائي مدهوش ڪندڙ ڏن ۽ آلاپ سان ڳائيندو هو،

"کهڙي ڪاريهر جو ڏنگ،
چورائي آيو آ چنگ،
ها ڪتي هوءَ سير مئي،
جنهن جي لاءِ رڙي تو ڪنگ."

منجهس اهي سمورا گڻ ۽ اوگڻ هئا، جيڪي اسان جهڙن عام ماڻهن ۾ هوندا آهن. جهيڙي جو موقعو هوندو ته اجايو گهٽو پوئتي نه پئبو. ڪاوڙ به خيرن سان نڪ تي رکيل هوندي هئي. هڪڙي ڀيري 1971ع جي شروعات ۾ ته مون سان جهيڙو ڪري ماٺ مِنيءَ ۾ اسلم، اياز ۽ مسعود کي وٺي وڃي مشرقي پاڪستان (بنگلاديش) کان نڪتي ۽ ڪيترا ڏينهن ڍاڪا جي محمد پور علائقي (جتي هاڻ بهاري رهن ٿا) ۾ منزل انداز ٿيو ويني هئي. ٻئي طرف هوءَ جنهن چڱي ڪم ۾ هٿ وجهندي هئي، تنهن ۾ سمجهي سوچي، اڳ پوءِ جاچي پوءِ وجهندي هئي ۽ ان تي ثابت قدميءَ سان اڳتي وڌندي رهندي هئي ۽ پوئتي ورڻ جي وائي نه ڪندي هئي. مجموعي طور جيڪا ذميواري کڻندي هئي تنهن کي هميشه پورو ڪندي هئي. هر ڪارائتي پر خطرناڪ ڳالھ سڪڻ ۽ ڪرڻ لاءِ هميشه هڙئون وڙئون ذهني ۽ جذباتي تيار هوندي هئي. هوءَ هميشه ماضي کي ڇُهٽڻ بدران نت نيون ڳالهيون ۽ ڪم شروع ڪرڻ لاءِ ذهني طور تي تيار هوندي هئي. هن چڱي موچاري حد تائين انقلابي ادب ۽ شاعري پڙهي هئي.

ابتدائي انقلابي عوامي نظريي ۽ واٽ کان بنيادي طور باخبر هئي. قوم دوستي ۽ قومي فرض شناسي جو احساس ۽ عزم هن ۾ سدائين موجود رهندو

آيو هو. روس جي زوال ۽ ان ڪانپوءِ جي عالمي سامراجي چاڙهه ۽ ذري گهٽ مڪمل سامراجي بالادستيءَ جي ڌماڪن سڄي دنيا ۾ ترقي پسنديءَ جا وڏا وڏا آسمان سان سسيون گسائيندڙ ڪوٽ ڪيرائي ڀڃي ڀور ڀور ڪري ڇڏيا.

وڏا وڏا فيل مست مها انقلابي مڙس توبهه تائب ٿي پُڇ پائي ڪئن جي ٻرن ۾ گهڙي ويا ۽ ڪي يار علي الاعلان جڙتو نظريا ناهي وڃي وقت جي ارغونن ترخانن جا وفادار ۽ ٽاپرو بڻيا، پر زرينہ جيڪا پائيندي هئي تہ گهرو خرچ ۾ پائي پائي جي ڪفايت ڪريان ۽ ڪالهوڪي اٽي لپ ۽ ماني جو ٽڪر بہ زيان ٿيڻ نہ ڏيان، تنهن کي اهڙي خطرناڪ عالمي بحران ۾ نہ غربت، جيل ۽ جبر جهڪايو ۽ نہ ئي نالي ناموس شهرت ۽ مال جي لالچ هرڪايو. هوءَ بنيادي طرح جهڙي ويڙهو، ثابت قدم ۽ وطن سان وفادار هئي، تهڙي رهي. مون کي منهنجي گهر واري زرينہ بلوچ جي ذاتي ۽ قومي خودداري، وفاداري ۽ ايمان ۾ ڪنهن بہ قسم جي بنيادي کوٽ ڪڏهن بہ نظر نہ ايندي هئي ”منڊ نہ منجهان تن پسي لڪ لڏن جي، جا پر ڪاهوڙين سا پر سکي سسئي“. جيڪڏهن انهن قوم دوست سنڌي ماڻهن جي ننيڙي لسٽ ناهجي، جن هر حال ۾ مارگ نہ مٽايو، ڪنهن ٻي طرف لوڙهو ڪونہ هنيو، پڇتايو ڪونہ، ڏنا ڪونہ، ٽڪا ڪونہ، ويڻا ڪونہ، چڙي رپ ڪونہ ٿي پيا، انهن ۾ زرينہ بلوچ جو نالو پهرين نالن ۾ شامل هوندو.

دراصل سنڌس نالو ويهين صدي جي پوئين اڌ صدي جي سنڌ جي قومي تحريڪ جي ثقافتي سرواڻن جي فهرست ۾ مٿان ئي مٿان نظر ايندو. زرينہ جهڙي تمام مقبول ۽ نرالي سنڌي قومي ۽ انقلابي فنڪاره هئي، اهڙي ئي هڪڙي بهادر ۽ جاڪوڙي قومي ڪارڪن ۽ هڪڙو پلو، گهڻ طرفو، سچو ۽ شاندار سنڌي ماڻهو هئي. جنهن سنڌ جي هن دور جي قومي جدوجهد جي تاريخ تي نہ مٽجندڙ نشان ڇڏيا آهن، پويان ايندڙن لاءِ هڪڙي چٽي ۽ روشن واٽ گهڙي ڇڏي آهي. مون کي، سنڌي قوم کي ۽ هن خطي جي سمورن مظلوم ماڻهن کي زرينہ بلوچ تي فخر آهي.

***

(ماهوار ”ڪاپڙي“ حيدرآباد، نومبر 2005 ع)

سنڌي عوامي برقي - ڪتاب
Sindhi Awami e-Books